

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

Et essay om den ukendte tyske forfatter Wilhelm Raabes aktualitet i dag

- af *Børge Kristiansen*

I

Den tyske forfatter Wilhelm Raabe (1831-1910) er i dag så godt som glemt af det brede læsepublikum i sit hjemland. Dette gælder også i vid udstrækning for den tyske germanistik, hvor han kun læses indgående af nogle ganske få Raabe-specialister. Raabe-selskabet i Braunschweig bliver år for år mindre og mindre. I 2007 blev der ved det årligt tilbagevendende symposium i Braunschweig kun holdt to videnskabelige foredrag om Raabes forfatterskab.

Det sidste af disse foredrag blev holdt af den danske Schopenhauer-oversætter, germanist og forskningslektor, dr.phil. Søren R. Fauth (Århus Universitet). Selvom Raabe aldrig har været oversat til dansk og derfor er et helt ukendt navn i Danmark, begynder han nu i 2007 så småt at indtage den plads, der tilkommer ham ved de danske universiteter, hvor germanistikken og tyskfaget stadig spiller en rolle – og det er først og fremmest Søren R. Fauth, vi kan takke for, at Raabe er kommet på pensumlisterne hos mange tyskstuderende. Dermed er muligheden skabt for, at de gymnasielærere, der uddannes i tyskfaget, vil kunne bringe deres viden om Wilhelm Raabe videre til deres elever i de danske gymnasier. Denne begyndende interesse for den senrealistiske tyske forfatter kan næppe heller undgå at styrkes af den internationale Raabe-kongres, som Søren R. Fauth sammen med Rolf Parr og Eberhard Rohse – begge kendte tyske germanister – har fået støtte til, så den kan afholdes i 2008 ved Århus Universitet.

Børge Kristiansen

I 2006 blev Søren R. Fauth dr.phil. på en afhandling om forholdet mellem Arthur Schopenhauers metafysik og Wilhelm Raabes sene forfatterskab ved Syddansk Universitet i Odense. Da Fauths disputats i disse dage er udkommet som et digert værk på det velrenommerede Wallstein Verlag i Göttingen,¹ må dette være lejligheden til at anstille nogle overvejelser over aktualiteten og relevansen i at beskæftige sig så indgående med et forfatterskab, som stort set alle moderne læsere i dag ville opfatte som værende både forældet og umoderne og derfor er gået i glemmebogen – tilsyneladende af gode grunde.

Er den forskningsindsats, som Søren R. Fauth har ydet, så ikke kun af litteraturhistorisk interesse? Og vil hans disputats derfor ikke også kun få en ganske lille kreds af Raabe-specialister i tale? Kan man overhovedet forestille sig, at en sådan videnskabelig afhandling, som de danske medier for længst er holdt op med at interessere sig for og anmelde, skulle kunne have noget som helst at sige vor (post)modernistiske tid? Eller er det omvendt os læsere og medieerne, der bliver snydt for noget væsentligt, fordi vi ikke tør skille os af med de fordomme, der gør, at vi ikke længere opfatter litteraturvidenskabelige afhandlinger som mindst lige så væsentlige bidrag til vor hensmuldrende kultur som for eksempel de dårlige kriminalromaner, der anmeldes på stribe i landets store aviser?

Wilhelm Raabes forfatterskab, der i alt består af ikke færre end 63 romaner, noveller og fortællinger, er et i mange henseender både underligt og svært tilgængeligt forfatterskab. Men som det er tilfældet for store dele af den ældre litteratur, udmærker også Raabes værker sig ved en historisk afstand til vor egen nutids (post)moderne tidsånd. Det er på ingen måde konform med denne »ånd« og besidder dermed muligheden for at få virkeligheden og tilværelsen til at træde frem i et ganske andet perspektiv end det, vi kender i dag. Når tilværelsen og verden således kommer til at fremstå i ny belysning i Raabes forfatterskab, har dette i hvert fald andet og måske også mere at sige os end store dele af det, der i dag bringes til torvs af vore moderne skribenter.

¹ SØREN R. FAUTH: *Der metaphysische Realist. Zur Schopenhauer-Rezeption in Wilhelm Raabes Spätwerk*. Göttingen 2007.

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

I modsætning til den (post)moderne nutidslitteratur, der i mange tilfælde har en tendens til at beskrive og forstå virkeligheden ud fra psykologiens overfladiske kategorier, er Raabe i besiddelse af den »metafysiske realists« (S. R. Fauth) mod til at betragte og fremstille verden i lyset af selve tilværelsens uforanderlige grundvilkår. Raabe gør ikke som mange moderne forfattere holdt ved en narcissistisk selvbeskuende psykologiseren, hvorved fortælleperspektivet risikerer at reduceres til forfatterens egen subjektive erfaringsverden – i den forstand lever »bekendelseslitteraturen« stadig i bedste velgående – men hans forfatterskab må, som Søren R. Fauth har godtgjort aldeles overbevisende, læses som et forsøg på at give en udlægning af tilværelsens og livets beskaffenhed som sådan.

Med dette fortælleanliggende, der træder tydeligst frem i hans sene forfatterskab, konfronterer Raabe sin læser med en udfordring, der er betydeligt mere påtrængende og nærgående end den, der er indeholdt i nutidens moderne »bekendelseslitteratur«. Medens læseren kan affeje denne litteraturs problemstillinger med, at det fortalte er relateret til forfatterens egne oplevelser og erfaringer, medfører Raabes metafysiske fortælleanliggende med dets krav på at give en udlægning af den menneskelige tilværelses grundbetingelser, der er forpligtende for alle, at læseren nødvendigvis bliver involveret eksistentielt i det fortalte. Det fortalte angår ham selv på en sådan måde, at han ikke kan smyge sig uden om en stillingtagen til den tilværelsesforklaring, han konfronteres med i Raabes sene forfatterskab: Hvis han ikke kan tilslutte sig denne forklaring, nødes han til at finde gyldige og overbevisende modargumenter for at kunne modbevise den.

Raabes metafysiske fortælleanliggende får ham imidlertid ikke kun til at blive mere vedkommende end størsteparten af den moderne psykologiserende »bekendelseslitteratur«. Det fik ham også til at fremstå som den sære enegænger, man ikke rigtig kunne stille noget op med i hans egen samtid. Han hører tidsmæssigt hjemme i realismens epoke, skriver på samme tid som de store europæiske og mere provinsielle tysksprogede realister som Gottfried Keller, Theodor Storm og Theodor Fontane.

Børge Kristiansen

Erich Auerbach har i sit kendte værk om realismen *Mimesis* fremsat den påstand, at der i den tyske litteratur kun findes en eneste roman, der når op på højde med de store europæiske realister som Balzac, Flaubert, Tolstoj, Turgenjew, Dickens, Dostojewski med mange flere, nemlig *Huset Buddenbrooks* af Thomas Mann. Selvom man ikke uden videre kan afvise denne tese, findes der i hvert fald hos Gottfried Keller og Theodor Fontane et fortælleanliggende, der falder sammen med de europæiske realisters. Som realister vil de fremstille og fortolke deres egen samtid som et produkt af den historiske udviklingsproces. Det er samtidsforholdene *på baggrund* af deres historisk genetiske tilblivelsesproces, der har realisternes interesse, hvilket får Raabes egenart til at træde frem i lyset. Han vil med sit metafysiske fortælleanliggende bagom den historiske betragtningssmåde ind til de forhold og træk, der var, er og altid vil vedblive at være tilværelsens grundtræk. Dermed er hos ham den historiske betragtningssmåde definitivt afløst af den metafysiske (se nedenfor).

Nu er det ikke kun Raabes metafysiske fortælleanliggende, der involverer læseren, men hans tilværelsesforklaring vil næppe heller kunne undgå at virke som en udfordrende provokation på den moderne læser – og ikke mindst, hvis denne læser har et livssyn af kulturradikalt og fremskridtsoptimistisk tilsnit. Wilhelm Raabe skrev sine sene værker i den såkaldte *Gründerzeit*, hvor fremskridtsoptimismen var lige så forløjet som nutidens danske kulturradikalismes »Gladssyn« (G. Brandes). Denne falske optimisme gennemskuede Raabe med et sjældent klarsyn og fastholdt i stedet for et historie- og menneskesyn, der ikke kun blotlægger falskheden i den optimisme, der kendetegnede »*Gründerzeit*«, men tillige undsiger den perfektibilitetstænkning, der prægede oplysningstiden, den Franske Revolutions paroler om lighed, broderskab og frihed samt Hegels og Karl Marx' dialektisk funderede fremskridtsoptimisme. Som den radikale skeptiker, der på en gang afslører datidens og nutidens »Gladssyn« som løgn og illusion, er Raabe uden tvivl en af Nietzsches utidssvarende. Men hvori består så det utidssvarende og alligevel så dagsaktuelle hos Wilhelm Raabe?

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

Det har to hovedaspekter. Det ene er Raabes metafysiske funderede historie- og menneskesyn, medens det andet hænger sammen med hans narratologi og manifesterer sig i den fortælleform og -strategi, han anvender i sine senere romaner og fortællinger. Raabe offentliggjorde store dele af disse værker i datidens ugeblade, hvis læsepublikum fortrinsvis bestod af det bedre borgerskabs døtre, hvilket umiddelbart kan forekomme besynderligt, når man husker, at Raabes anliggende er en metafysisk udlægning af tilværelsens grundvilkår og (af)grund, og at det bedre borgerskabs døtre næppe har haft større filosofiske ambitioner.

Forklaringen er, at Raabe havde en sjælden evne til at skjule sit egentlige metafysiske anliggende bag en tilsyneladende harmløs og idyllisk overfladestruktur, så hans værker også kunne læses som banale kærlighedshistorier. Ser man imidlertid nærmere efter, viser det sig, at disse historier er fortalt på en besynderlig og overordentlig sammensat måde. Det sproglige udtryk er ofte dunkelt og svært tilgængeligt og stilen episodisk springende, så det undertiden kan være svært at se sammenhængen i den som oftest spinkle handlingsgang, der findes. Til denne åbne struktur kommer, at Raabe gør flittigt brug af udførlige fortællerkommentarer og -digressioner. Denne fragmentering af Raabes fiktionsunivers, åbenheden og flertydigheden har naturligvis fået ikke så helt få yngre Raabe-forskere, der ret skulle være med på den nyeste mode inden for litteraturvidenskaben, til i Raabes værker at se en (post)modernitet i nøje overensstemmelse med Kristevas intertekstualitetsteorier og Derridas postulat om, at det litterære værk er så mangetydigt, at det på samme gang kan udsige alt og intet.

Ud over Raabes a-kausale fortællestruktur synes også en næsten uoverskuelig mangfoldighed af skjulte referencer til andre værker umiddelbart at tale for, at der kunne være noget om de nævnte forskeres snak. Men de tager alvorligt fejl, når de så går det skridt videre at påstå, at denne »sære« fortællestruktur skulle medføre en opløsning af Raabes tekster i så mange forskelligt rettede perspektiver, at det ikke skulle være muligt at give en sammenhængende fortolkning af dem og bestemme, hvad der er udsagnet i dem.

Børge Kristiansen

For som Søren R. Fauth har vist i sin disputats, ligger den metafysiske fortælleintention til grund for Raabes sene forfatterskab og skaber enhed og konsistens i det kun tilsyneladende opløste fiktionsunivers. Den fortællerstemme, Raabe gør så flittigt brug af til at kommentere det fortalte, har – når man ser nærmere efter – med sin underfundige ironi til opgave at så tvivl hos læseren med hensyn til den idylliske dimensions og den tilsyneladende intakte verdens troværdighed. Når denne tvivl først er vakt hos læseren, bliver den hurtigt bestyrket og bekræftet af den ledemotiviske gentagelse, der sammen med utallige intertekstuelle referencer udgør et andet grundtræk ved Raabes værker fra det sene forfatterskab.

Den ledemotiviske gentagelse og de intertekstuelle referencer medfører nemlig en ophævelse af tids- og rumdimensionen i Raabes værker, og med denne eliminerings af »anskuelsesformerne« (Kant/Schopenhauer) begynder der at ske noget interessant i Raabes værker. Det, vi normalt betragter som af tid og rum adskilte og forskellige fænomener, fremtræder nu hos Raabe som identiske fænomener. I skildringen af Syvårskrigen i et af Raabes mesterværker – *Das Odfeld* (1889) – bliver denne historiske begivenhed ved henvisninger og referencer til andre historiske begivenheder til en gentagelse af stort set alle krige og stridigheder siden Gallerkrigene, ja referencerne går så langt tilbage i tid, at de også omfatter tiden før syndfloden. Alt fremstår således i ledemotivstrukturens perspektiv som krig.

Det er nemlig ikke kun de forskellige historiske krigstilstande, der af ledemotiverne knyttes sammen til at blive en og samme identiske »krigstilstand«, der var, er og fortsat vil blive ved med at være, men også figurernes skæbner forbindes igennem det tætte net af ledemotiver, som Raabe har vævet ind i sin tekst, med de historiske krigshandlinger. Dette gælder i høj grad for hovedpersonen i *Das Odfeld* – magister Buchius. Når det hedder om ham i andet kapitel, at han havde »Tredive år bag sig i skolens tjeneste som dens syndebuk og komikus«, ved man, når man ved utallige gennemlæsninger har dannet sig et tilstrækkeligt kvalificeret overblik over de mangfoldige ledemotiver og deres

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

forgreninger i teksten, at det ikke er nogen tilfældighed, at Buchius har været skolens syndebuk i netop tredive år.

Disse tredive år knytter nemlig Buchius' skæbne sammen med Trediveårskrigen og får således læseren til at opfatte den psykiske tortur og lidelse, som Buchius har været udsat for af sine kolleger og elever, som *essentielt* set samme lidelse som den, Trediveårskrigen og – på romanhandlingens nutidsplan – Syvårskrigen medførte for et utal af mennesker. Dette kan tydeliggøres med et enkelt eksempel.

Romanhandlingen foregår som sagt under Syvårskrigen, og efter at magister Buchius sammen med nogle få andre mennesker har måttet søge tilflugt ude på den blodige slagmark, hedder det på en gang om slagmarken og skolen med navnet »Kloster Amelungsborn«: »Der ligger de tæt oven på hinanden, hest og rytter; som bordene og skolebænkene i Kloster Amelungsborn, hr. magister«. I denne korte beskrivelse er der ikke mere nogen *væsensforskel* mellem det, der foregik i skolen med magister Buchius som syndebuk, og slagmarkens blodige realitet. Dermed er vi så fremme ved Raabes historie- og menneskesyn.

Når Raabe i sit sene forfatterskab eliminerer anskuelsesformerne tid og rum og lader den evige (*»immerwährend«*) krigs endeløse slagteri være det grundlæggende ledemotiv, som alle menneskelige relationer i tilværelsen forbindes med, sker det, fordi han er af den opfattelse, at det er et bedrag at tale om historisk udvikling. Historien er for ham et blændværk, hvor det eneste, der forandrer sig i tidsfølgen, blot er – som det hedder i *Das Odfeld* – »kostymet«. Begivenhedernes, hændelsernes og de menneskelige relationers ikklædninger og fremtrædelsesformer skifter ganske vist med tiderne, men denne overfladeforandring anfægter ifølge Raabe ikke den kendsgerning, at der alligevel intet nyt er under solen: alt i den menneskelige tilværelse forbliver essentielt set den samme, evige og uforanderlige »krigstilstand«. Dette sammenfattes i *Das Odfeld* med, at der i denne krigstilstand intet findes, der går videre eller ligeud: »Men fortsætter det da altid med således at gå rundt i ring? Går det da ikke fremad, ikke videre – ligeud i en fart?« Disse retoriske spørgsmål besvarer sig selv, så det til sidst kommer til at forholde sig som i

Børge Kristiansen

»spøgeskarrusellen«, hvor alt drejer rundt i en og samme kredsbevægelse. Den dialektiske progression, der skulle være indeholdt i den historiske proces, er hos Raabe afløst af cirkelbevægelsens stagnation og »evige genkomst af det samme« (Nietzsche). Livet og tilværelsen er af væsen alles kamp mod alle, hvorfor det heller ikke overrasker, at der i Raabes sene romaner og fortællinger findes en ophobning af ord og udtryk, hvis semantiske indhold er lidelse.

II

Mange ville i dag givetvis blot affeje Raabes standpunkt som et Mutidssvarende sortsyn og en overdreven pessimisme. I dette synspunkt kan man umiddelbart finde bekræftelse i Søren R. Fauths disputats. Her har Fauth nemlig fuldstændig overbevisende vist, hvor afgørende en rolle Arthur Schopenhauer har spillet for Raabes udformning af sit livssyn – og der findes næppe nogen filosofisk håndbog eller noget opslagsværk, hvor Schopenhauers filosofi ikke betegnes som netop pessimisme. Men spørgsmålet er – og dermed dukker spørgsmålet om Raabes aktualitet op i horisonten – om man ikke med langt større ret kan hævde, at både Schopenhauers pessimisme og Raabes sortsyn er fremgået af et sjældent mod til illusionsløst at betragte verden og den menneskelige tilværelse, som disse rent faktisk er. Hvis det forholder sig sådan, kommer begges pessimistiske livssyn i virkeligheden til at fremstå som et nøgternt *realistisk* syn på verden og tilværelsen.

For at nå til en afklaring af dette spørgsmål gælder det om at se, at både Schopenhauer og Raabe i åndshistorisk perspektiv er perfektibilitetstankens absolutte antipoder. De undsiger med deres historie- og menneskesyn den fremskridtstanke, der udgjorde fundamentet i store dele af oplysningstidens tænkning. Fra oplysningstidens spirende fremskridtstro går der en lige linie til udformningen af den revolutionsideologi, der ikke just med nogen overvældende succes blev forsøgt omsat til praksis i den Franske Revolution, hvor forestillingen om *égalité*, *fraternité* og *liberté* som bekendt endte i et frygteligt blodbad.

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

Sin dialektiske udformning fik oplysningstidens fremskridtstanke derefter hos Hegel. Dennes dialektisk funderede historiefilosofi reformuleredes af de venstreorienterede hegelianere og mandede hos Karl Marx og Friedrich Engels som bekendt ud i den dialektiske materialisme, der affødte hele den socialistiske og kommunistiske bevægelse med dens tro på muligheden for at etablere et nyt kommunistisk paradys på jorden. Kommunismen og socialismen blev i skøn forening – som Günter Grass har formuleret det i *En snegls dagbog* – til »*Weltverbesserung ohne Gnade*«. Dette nådesløse og menneskefjendske forsøg på at skabe paradisiske tilstande på jorden blev i stedet for at resultere i et socialistisk paradys hurtigt til et sandt helvede, hvilket vi i dag med murens fald og *Kommunismens sorte bog* er så godt informeret om, at selv de mest forbenede kommunister næppe mere er i stand til at lukke øjnene så meget i for virkeligheden og sandheden, at de ikke også kommer til at skimte de forbrydelser mod menneskeheden, der fulgte i kølvandet på den kommunistiske fremmarch.

Men hvordan ser virkeligheden så ud anno 2007 efter perfektibilitetstankens definitive sammenbrud? Det kan en samtale, jeg havde her i München med en gammel verdensklog dame på 95 år, måske kaste lys over. Hun ser stort set alle nyhedsudsendelser i fjernsynet, men i samtalen sagde hun, at man aldrig skulle lukke op for nyhedsudsendelserne, før de første ti minutter var gået – og hendes begrundelse var, at man i de første ti minutter jo alligevel kun ser og hører om, hvad man i forvejen ved, nemlig at der de første ti minutter vil blive berettet om, hvor mange mennesker der den pågældende dag enten er omkommet ved krigshandlinger og naturkatastrofer eller dræbt af forskellige terroristiske bevægelser. Og hvis man tør åbne øjnene og se verden, som den stadig er, kommer vi vist alle til at give den gamle dame ret i, at essentielt set er det det samme, vi ser gentage sig dag efter dag, og at nyhedsudsendelserne kun adskiller sig med hensyn til »kostymet« og de ikklædninger og fremtrædelsesformer, denne meningsløse nedslagtning af mennesker har.

Vi er stadig fantastisk gode til at bekriige hinanden – det være sig i direkte krigshandlinger, som anno 2007 stadig lever i bedste velgående uden just at have fået mere »humane« fremtrædelsesformer, selvom vi har fået en hel stribe af

Børge Kristiansen

menneskerettighedsdeklarationer, der foreskriver, hvorledes den »humane« krig skal føres; det være sig i form af en så godt som verdensomspændende fattigdom, hungersnød og sygdom, som man fra kapitalismens side køber sig syndsforladelse for ved at yde en bistand og ulandshjælp, der i realiteten blot holder liv i elendigheden; det være sig i form af kapitalismens og de forarmede landes samdrægtige menneskefjendske udbytning af naturens ressourcer, hvilket tilmed har den paradoksale konsekvens, at disse ressourcer industrielt transformeres til produkter, der beskadiger en i forvejen lidende natur endnu mere.

Følgen er klimaforandringer, der så småt begynder at true selve jordklodens eksistens, og igen nøjes kapitalismen med at købe sig syndsforladelse ved at iværksætte naturbeskyttende foranstaltninger, der måske nok kan udsætte naturkatastroferne, men ikke forhindre dem. Den vil ikke indse, at den *som kapitalisme* med sit profitbegær har sit eksistensgrundlag i en alt ødelæggende naturudbytning, og at det derfor er selve kapitalismen, der må ændres fra grunden af, hvis jordkloden skal kunne reddes. Men som både Schopenhauer og Raabe har påvist, så er mennesket i sin egoistiske havesyge så blindt, at man ikke kan vende om og nå til erkendelse af tingenes rette sammenhæng.

Den alles kamp mod alle, der er grundudsagnet i Schopenhauers og Raabes historie- og menneskeopfattelse, har også andre fremtrædelsesformer end de nævnte globale. Den udfolder sig desuden – og det anno 2007 også i bedste velgående – i det små i form af de bestialske benspænd, man af mange forskellige grunde udsætter sin næste for. En af de værste årsager er nok den såre moderne og udbredte mangel på selvfølelse og selvværd, der resulterer i en så ond misundelse, at man for eksempel på en arbejdsplads nærmest får søvnløse nætter, hvis man har en kollega, der har haft succes. Ofte er det sådan, at den bedste julegave, man kan give sine kolleger, er at blive genstand for en så hård kritik, at man bliver lille nok til, at kollegerne kan føle sig som de største – det hjælper gevaldigt på den vaklende selvfølelse, og man kan trøste sig med, at man dermed har givet dem en rigtig glædelig jul.

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

Der kunne anføres et utal af lignende eksempler på verdens blindhed over for sin egen elendighed. Vi må imidlertid nøjes med i denne sammenhæng at henlede opmærksomheden på Federico Fellinis mesterværker, der i dag heller ikke vises mere hverken i biografene eller i fjernsynet, sandsynligvis fordi de potentielle (post)moderne tilskuere for længst er blevet så blinde, at de ikke mere kan eller vil se, hvorledes det netop er denne blindhed, der hos Fellini har berøvet den moderne civilisation det sidste humane og etiske holdepunkt og ført den ud på kanten af afgrunden. Som Wilhelm Raabe og Schopenhauer ved Fellini nemlig også – hvilket tydeligt fremgår af *La dolce vita* – at menneskets »viljesnatur«, der kun vil sig selv, har fået mennesket til at blive så blindt, at selv de værste tænkelige katastrofer, som skulle have fået menneskene til at nå til indsigt i deres tragikomiske, ansvarsløse og grotesk dekadente leg over afgrunden, blot får dem til at lukke øjnene endnu mere i og intensivere deres ansvarsløse leg over afgrunden – af angst for at komme til at se konsekvenserne. Ja, Fellinis dom over den (post)moderne verden og dens groteske tragikomiske og blinde laden stå til, er så hård og uforsonlig, at der for den, der åbner øjnene og virkelig ser, hvad der er på færde, er der ikke anden udvej end som faderen i *La dolce vita* at dræbe sine børn og selv begå selvmord for ikke at blive revet med af strømmen og som de andre, der lystigt danser videre over afgrunden, at forråde den sidste flig af moralsk og human anstændighed.

Konklusionen bliver derfor, at det ikke bliver svært at se aktualiteten i såvel Schopenhauers som Wilhelm Raabes *realisme*, når man er opmærksom på, hvor beslægtet denne – i kraft af blandt andet blindhedsmotivet – er med den ultramoderne kunstner Fellinis diagnosticering af den (post)moderne verdens blindhed, og hvis man tør lukke øjnene op og betragte menneskenes såre kærlige omgang med hinanden og verden, som de virkelig er. Og lærer man virkelig at *se*, som Rilke fordrer det af sin antihelt i romanen *Malte Laurids Brigges optegnelser*, altså tager den politiske korrektheds briller af og lægger sine kulturradikale og andre ideologiske fordomme til side – ja så bliver det svært at anfægte, at Schopenhauers »vilje til liv« og Luthers lære om arvesynden, der er

Børge Kristiansen

nært beslægtede forestillinger, blot skulle være teologiske og filosofiske fiktioner – og ikke en særdeles præcis beskrivelse af den faktisk eksisterende virkelighed.

Men hvad skal vi så stille op, hvis Luther, Schopenhauer, Raabe og Fellini faktisk har ret i, at menneskene fra naturens hånd er så blinde og egoistiske, at de ikke kan andet end at fortsætte med at bekrige hinanden og gentage tilværelsens elendighed? Luthers svar på dette spørgsmål er, at man må nå til indsigt i, at man som det syndige menneske, man ifølge hans teologi er, ikke har anden udvej end at erkende, at man intet formår ved egen kraft.

For Luther er den totale afmagt, som man dermed konfronteres med, en ufravigelig forudsætning for at finde frem til troen på, at alt, hvad der sker på jorden, er Guds vilje, og at Gud altid vil os det godt, selvom han på baggrund af verdens elendighed ofte kommer til at fremtræde for os med Satans maske for sit åsyn. Verdens elendighed elimineres ganske vist ikke af den grund, men da den troende ved, at al ondskab i verden kommer fra Gud, og at den lidelse og elendighed, han sender os, altid skal forstås som udtryk for hans kærlighed til os, er elendigheden i det mindste retfærdiggjort for den troende. Men da dette absurde paradoks er lukket land for fornuften og kun kan begribes af den i sandhed troende, glider denne religiøse retfærdiggørelse af verdens ondskab ud af billedet som en acceptabel løsning af elendighedens problem i den sekulariserede modernitets tidsalder.

Det er Søren R. Fauths store fortjeneste også at have påvist i sin disputats, at Raabe har overtaget så godt som hele Schopenhauers frelselære som vejen, der kan føre ud af den tilværelsens elendighed, der er frembragt af menneskets uforbederlige blinde egoistiske viljesnatur. Men heller ikke dette svar på ondskabens udfordring, der kort fortalt på en gang implicerer ophævelsen af livsviljen og selvudslettelsen, kan betragtes som nogen tilfredsstillende løsning, eftersom det i sidste instans har sit mål i nirvanatilstanden, hvor alt liv er udsølet og afløst af intethedens tomhed. Fornægtelsen af livet tager sig i dag snarere ud som en kapitulation over for tilværelsens elendighed end som et acceptabelt svar på dennes udfordring.

Ideologisk blindhed og metafysisk klarsyn

Men hvis man ikke vil give op over for livets tragiske grundkarakter, bliver den eneste holdbare løsning vel egentlig at finde den tilstrækkelige styrke i sig selv til at holde »den morderiske Tilværelseskamp« (H. Pontoppidan) ud. Rilke skrev i sit Kalckreuth-Requiem et vers, der i en vis forstand blev mottoet for store dele af den sekulariserede og afmytologiserede modernitet, og som både Gottfried Benn og Klaus Mann gjorde til deres livsmotto. Verselinien lyder: »*Wer spricht von Siegen? / Überstehen ist alles*« (»Hvem taler om sejr, at holde ud er alt«).

Forudsætningen for at holde elendigheden ud – og det vidste både Rilke, Benn og Klaus Mann – er imidlertid at vende blikket ind ad mod sit eget selv for der at nå ind til den for det enkelte menneske ufravigelige lov, der med Kierkegaards ord i *Afsluttende uvidenskabelige Efterskrift* lyder: »At have Alt mod sig, intet, intet ligefremt Udtryk for sin Inderlighed, og dog staae ved sit Ord, det er den sande Inderlighed«. Meningen med Kierkegaards »sande Inderlighed« er at finde den stemme, der konstituerer selvet, og som i alle situationer siger sit ubønhørlige *hertil og ikke længere*. Med denne stemme har man fået et urokkeligt holde- og orienteringspunkt i sig selv, så man ikke uden videre væltes omkuld af de storme, som »verdens elendighed« (W. Raabe) nok skal vide at få os alle bragt ud i!